

Bolyai János mint domáldi gazda

Vekerdi László emlékére

A legtöbb Bolyai-monográfia azt állítja Bolyai Jánosról, hogy Domáldon rossz gazda volt és elhanyagolta a gazdaságot. Mi lehet ennek a vélekedésnek az alapja? Egy olyan Bolyai Farkastól származó levél, amelyet 1847. április 11-én kisebbik fiának, Gergelynek írt¹. Szerintem ez az egyetlen olyan írásos dokumentum, amely alapján levonták azt a következtetést, hogy Bolyai János nem törődött a domáldi birtokkal. De gondoljunk csak arra, hogy ez is Bolyai Farkas véleménye és meglátása, amelyben nagyon sok érzelem és előítélet keveredett. A fiatal Bolyai Farkas és felesége, Benkő Zsuzsanna valóban legszebb éveiket Domáldon töltötték, és egyes vélemények szerint Bolyai Farkas tündérkertet varázsolt a domáldi kúriából. Bolyai János harminc év múlva költözött ki Domáldra, az életrajzírók azt állítják, hogy Domáldon 1833–1845 között élt, de e sorok írója szerint folyamatosan csak 1839–1845 között. Természetes, hogy ezt a 30 év „kimaradást” a birtok is megsínyllette. Az is világos, hogy Bolyai János már nem úgy rendezte a birtok ügyes-bajos dolgait, mint az édesapja. Persze, hogy Farkas nem lehetett megelégedve fia gazdálkodásával, de ez nem jelenti azt, hogy János elhanyagolta a napi kötelességét. (Akinak van hétvégi kertje, tudhatja, ha egy hét után már nem úgy találja a kertjét

Domáldi alkonyat (fotó: Halmágyi Zsolt)

1 Benkő Samu: *Bolyai Farkas tíz levele*. In: *Igaz Szó*, 1975. 3. szám, p. 270.

ahogy hagyta, az már nagyon rosszulesik. Vajon ki dülta fel a kertet? – pedig lehet, hogy csak egy kóbor kutya jár arra!) Nagyon sok, a Teleki- tékában őrzött Bolyai Jánostól maradt kézirattal, szerződéssel, feljegyzéssel lehet igazolni, hogy Bolyai János mint képzett hadmérnök (ami akkoriban építészmérnöki, híd- és útmérnöki képesítést is jelentett), nagy odafigyeléssel és szakértelemmel rendezte a birtok ügyeit. Tucatnyi okirat őrzi az erre történő utalásokat.

Most csak egy olyan bizonyítékot szeretnék az olvasók elé tární, amely szerintem levéltári „ínyencség” és irodalmilag nyelvtörténeti emlék. Történt ugyanis, hogy egy kis „irtóványt” öreg Bolyai Gáspár (1729–1804), Bolyai Farkas édesapja, a Marosvásárhelyi Református Kollégiumban Aranka György évfolyamtársa, 1781-ben zálogba adott. Mikor öreg Bolyai Gáspár a domáldi „nyilat”² zálogba adta, akkor Bolyai Farkas is csak hatéves volt. Ennek a 229 éves szerződésnek az eredeti példánya az MTA Könyvtár Kézirattárának Bolyai Gyűjteményében olvasható. A „folytatása” pedig a Teleki-tékában Bolyai János kéziratai között van. Ugyanis a zálogba adás után 62 évvel unokája, Bolyai János megpróbálta visszaváltani. Bolyai Farkasnak nem jutott eszébe az apja által elzálogosított földet kiváltani, ezzel szemben Bolyai János igyekezett azt visszaszerezni.

Lássuk a dokumentumokat:

„Alább megírt adom ezen recognitionalisomat super eo³ adtam Burtzus Mihály nevéű jobbágyom maga háza után járandó egy nyilas hat vékára való szántó földet zálogba

 bérelésű kényez kúria, míg én, vagy valamelyik
 emberem sille én viltókapja. Minkhog, pedig a
 föld most forrány, és ha meg nem szűgy az én,
 illendő papján nem veseli, tehát famltóalán
 kényez a kúria, és míg a bogyánál illendő kúria
 más a föld be rögzöt pörköje parus nem se
 hárí addig fen én más emberem kúriát
 sille én ne viltókapja. Meljöl ez ptej átin
 Subscriptioannal, gasmatij papjánál első
 sed levélem kúria áinál die 10ma Maja
 1785.
 Bolyai Gáspár

4 25/52

2 nyilat = parcellát

3 rendkívüli felülvizsgálatom idejéig

Kurutz Kostinnak két Mforintokban, minthogy ezen földért az arról emánált⁴ Contractus szerint Nékem más irtovány⁵ földért adta zálogba, tehát megedelemből⁶ tarthassa békességesen Kurutz Kostin míg én vagy valamelyik emberem tőlle ki válthatja. Minthogy pedig a föld most sovány, és ha meg nem trágyázza illendő hasznát nem veheti, tehát javultálni trágyázhassa, és míg a trágyának illendő hasznát a falú bé rögzöt szokása szerint nem veheti, addig sem én, más embereim közül tőlle ki ne válthassa. Mellyről ez tulajdon Subscriptiommal, és azonali pecsétemmel erősített leveletem Signálom.

Kelt Domáld die 10- Maj 1781.

Bolyai Gáspár⁷”

62 év múltával Bolyai János a következő beadvánnyal fordult az alispánhoz:

„Tekintetes Vice Ispány Úr!

Ezen erga restitutionem⁸ eredetileg ide mellékelt Contractus szerint a Nagy Apámnak Burtzus Mihály nevű embernek Kurutz Kosztinnak egy a’ maga háza után járandó hat vékás szántó-földet adván zálogba két Mforintokért melyet én most ki-szándékozok váltani: azon hivatalos kéressel vagyok bátor a’ Tekintetes Vice Ispány Urat meg-tanálni, mi szerint méltóztatik az illető feleket kiknek az említett föld, melyet az emberek itt jól ismernek (a falu könyvéből is a falu notariussával ki-kerestünk) per fas et nefas⁹ kezünkben van (t.i. az emberek állításuk szerint fele Kakasi Gergelynél, fele Gyéres Tamás közlakosnál) – én magamat az illető zálog summa le-tételére ezennel ajánlván – attól törvény útján tiltani, s azon földet ezen nemes udvarhoz vissza-adni.

Tisztelettel lévén a’ Tekintetes Vice Ispány Úrnak alázatos szolgálja.

Domáldon. Június. 10.dikén 1843-ban

Bolyai János¹⁰”

Erre a beadványára kedvezően válaszolt a tekintetes Vice-Ispány úr, javasolván az ügy kedvező elbírálását Bolyai János részére, de azt már nem tudtuk kideríteni, hogy a hatvékás szántó visszatért-e a Bolyaiak kezére.

IRODALOM

Benkő Samu: *Bolyai Farkas tíz levele*. Igaz Szó, 1975. 3. szám

Erdélyi Magyar Szótörténeti tár. Kriterion Bukarest. 1982

Teleki-téka, Bolyai Gyűjtemény

MTA Könyvtár Kézirattár, Bolyai Gyűjtemény

Oláh-Gál Róbert

4 emanált = kiadott (*Erdélyi Magyar Szótörténeti tár III. kötet*. Kriterion, Bukarest. 1982, p. 135.)

5 irtovány = letarolt föld

6 megélhetésből

7 MTAK K 25/52.

8 közelendő visszaszolgáltatás

9 per fas et nefas = ha török, ha szakad

10 TBK BGy, 1030/1, 1v.